

A HODONINI CSELÉDHÁZTÓL

A PRÁGAI VÁRIG

(MASARYK G. TAMÁS ÉLETE)

A tanuló ifjúság
számára írták:

Bálint Miklós és
Dr. Kovách Béla

NYOMATOTT A „SVOBODA” KÖNYVNYOMDÁBAN UZSGORODON,

ELŐSZÓ.

Ezt a könyvet Masaryk G. Tamásról, Csehszlovákia egyik megalapítójáról és első elnökéről írjuk, abból az országgraszóló, sőt az egész világ által is figyelemmel kísért alkalomból kifolyólag, hogy ifjú köztársaságunk agg feje 1934. március 7-én érte meg születése 84-ik évfordulóját, hogy 1934. májusában a prágai nemzet-gyűlés újból elnökké választotta és hogy ugyanezen év május havában 15 esztendeje? hogy Kárpátalja a Köztársasághoz való csatlakozását önként kimondotta.

És könyvünket nektek: ajánljuk, kicsi testvéreink, jövődönk reménységei, iskolába járó magyar legénykék és leánykák! Azt akarjuk, hogy ebből az élettörténetből közelről megismerjétek és igazán megszeressétek — mert a kettő egyet jelent — köztársaságunk bölcs, istenküldötte vezetőjét és hogy buzdító példát lássatok egy tiszta, nemes és közhasznú pályafutásra.

Könyvünk első szótól az utolsóig szigorú valóság, de azért a gyermekszívetekben — jól tudjuk — meglesz a hajlandóság, hogy mesét lássatok benne. Hogy elnökünk élete könyvből olvasva, úgy hat, mint egy kész, kerek és mindenkit magával ragadó mese: földi zsinórral alig mérhető emberi nagyságát legbiztosabban éppen ez mutatja.

Masaryk életében egymást érik az olyan rendkívüli, csodálatos dolgok, amilyenek egyébként csak mesékben szoktak előfordulni. A hodonini rozszant kocsislakásból elindulni mint hánytvetett cselédgyerek és végül mint Európa legismertebb és legtiszteltebb államfője beköltözni a volt cseh királyok világhíres prágai várába, közben észre és erényre mindenkit meghaladni, hétfejű sárkányokon és más szörnyeken diadalmat venni, egy századok óta raboskodó nemzetet felszabadítani, a világ térképére új országot rajzolni, rájönni a varázsigére, amelynek „terülj asztalkám” mindjárt szót fogad és rátalálni a tengertugró papucsra, amelyet csak felhúznak és ott vagyunk, ahol akarunk. Ma még Bécsben, holnap már Svájcban, Olasz-, Francia-, Angol-, Oroszországban, Szibériában, Japánban, Amerikában.

Hát lehet ennél különb mesét mondani?!

Nem baj, higgyétek csak, hogy mesével van dolgotok! Masaryk életrajza így lesz csak igazán kedves könyvetekké, a pályájából kiáradó sok nagy tanulság így válik majd véreteké!

Masaryk a gyermekszemekben maradjon csak mesehősnek!

E lapokat forgatva, valahogy úgy képzeljétek el, hogy künn sűrű pelyhekben hull a hó, ti benn ültök a duruzsoló kályha mellett és nagyapó mesél.

Mesél, mesél, amint itt következik. . .

Masaryk szülei. Szülőfaluja. Gyermekkora. Tanulóévei. A diploma.

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy falu. Sőt még most is megvan. Morvaország déli részén fekszik, közel Szlovenszko határához. Hodoninnak hívják. Ezelőtt 80 évvel a császári uradalomhoz tartozott. Tisztartók, botos ispánok, béresek, kocsisok, gulyások, kondások, juhászok, temérdek jószág, trágyahegyek, magtárak, csűrök, kerégyártó- és kovácsműhelyek, hosszú, ormóttan cselédházak és körül a jó kövér földek tízezer meg tízezer holdjai. Egy külön kis világ. Állam az államban.

Ezen az irdatlan császári birtokon kocsiskodott Masaryk József, aki a magyarországi Köpcsényben látta meg a napvilágot, mint egy elmagyarosodott szlovák zsellér fia. Szolgálatkeresés közben Köpcsénytől Hodoninig verte a nincstelenek sorsa. A kocsisság akkor sem volt valami nagy hivatal. Két ló volt a kezére bízva. Mint ezek harmadik társa, nehéz robotban törte magát hajnaltól napestig. Egyébként írástudó, betűszomjas ember volt, jóval magasabb értelmi fokon, mint a kocsisok általában, így a cselédigát, amelyet sehogysem tartott méltónak a teremtés koronájához, nem viselte valami könnyen. A basáskodó ispánokkal gyakran össze is zördült. Lakása egy földes szobából állott, amelyben egy pár rozszant bútordarab szegénykedett. Földi vagyonát ezen kívül egy-két girhes malac tette. Morvaországból házasodott, Hustopec községből. Feleségének Kropacek Teréz volt a neve. Jólelkű, gyöngéd érzésű, olvasni szerető nő, aki hajadon korában szintén cselédkenyéren élt. Mindketten a róm. kath. vallást követték.

Ebből a házasságból született mint első gyermek Masaryk Tamás, köztársaságunk elnöke és az egész mai világ egyik legnagyobb embere, 1850. március 7-én. Pórlakásból, cselédházból már sarjadtak ki nagyszerű életek. A Megváltó anyja is alacsonyabb sorsú volt. Legnagyobb költőnk, Petőfi Sándor szintén cseléd-anyától származott.

Tamás kora gyermekévei úgy teltek el, mint a többi cse-

lédgyereké. Nyáron meztláb a porban játszott, madarászott, bogarászott, a lovak körül settenkedett, apjával szekeren kijárt a mezőre, de bizonyára hasznát is igyekeztek venni, libát, malacot őriztettek vele, vagy kis öccseit kellett ringatni, télen pedig apjától örökölt, félretaposott csizmában a jégen csuszkált, hőembert formált, míg esténként az összegyűlt felnőttek tereferélt hallgatta.

Masaryk édes apja.

Két öccse volt: Márton és Lajos. Ezek is derék fiúk voltak, de korántsem vitték olyan sokra, mint Tamás bátyjuk, Mártonból fűszerkereskedő lett. Később, de még egészen fiatalon mint tüzérkatona egy kivonulásnál meghült, tüdőgyulladást kapott és pár napra rá meghalt. Lajos a betűszedés mesterségét tanulta ki. Már volt saját nyomdája, de az ólompor, amivel ez az iparág jár, ártott az egészségének, miért is pályát változtatott; korcsmát nyitott. Bormérése a prágai íróknak és művészeknek hosszú időn keresztül kedves találkozóhelye volt. A háború előtt halt meg.

Masaryk Józsefet önérzetes és szókimondó természete miatt a császári uradalom egyik telepéről a másikra helyezték. Rövid pár esztendő alatt meglakták Mutévicset, Cejkovicét, Cejcét és vagy háromszor Hodonínt. Végre is megunta az örökös költözködést, torkig lett a császári uradalommal meg a kocsiskodással, otthagya a szolgálatot és felcsapott a maga szegényének. Ez 1862-ben történt, amikor Tamás gyerek 12 esztendős volt.

Masaryk édes anyja.

Tamást a hodonini német iskolába fogták a betűvetésre, (Akkoriban csehlikta területeken is csak német iskolák voltak). Ahogy a szülőket a „szolgálat érdekében” egyik helyről a másikra dobálták, aszerint kellett a kis Tamásnak is az iskolát változtatni. De elemi tanulmányait így is elvégezte. Még pedig kitűnően. A tanítók nem győzték eléggé dicsérni az eleveneszű fiúcskát és váltig biztatták a szülőket, hogy nem riadva vissza semmiféle anyagi áldozattól, taníttassák tovább gyermeküket, akit az Isten szemmeláthatólag egészen kiváltságos tehetséggel áldott meg. Az ágrólszakadt szülők szájuktól megvonva a falatot, tes-

tüktől a ruhát, a tizenegy éves Tamást beadták a hustopeci piaristák németnyelvű reáliskolájába. Két esztendő telt itt a fiú, rengeteget nélkülözve, de még többet tanulva. A tanárok már ekkor észrevették benne a lángész első fellobbanásait, a diáktársak pedig a szerény, *jószívű* barátot. De a szükség nagy ur. Elfogyott a szülők utolsó malaca, utolsó tyúkja, utolsó kánál lisztje is, így gyermeküket ki kellett venni az iskolából és hazavinni Hodoninba. Hogy mit érezhetett, mennyire fájhatott Tamásnak a szíve, szomorú azt még elgondolni is. Ekkora tudományszomj és ekkora szegénység! Dúsgazdag uradalmak és koldusszegény zsellérporták, ahol már az is elérhetetlen valami, hogy egy gyermeket taníttatni lehessen! Minden jó és szép a gazdagoké, a kiváltságosoké, a tanulás lehetősége is, a szegényeké csak a munka, a földtúrás, a kocsiskodás, Masaryk Tamás talán most érezte meg először a maga teljes mélységében, hogy milyen igazságtalanság van ezen a világon és alighanem most határozta el lelkében, hogy ő elindul és megkeresi az igazságot! Nem panaszkodott, nem akarta szüleit még jobban búsítani. Feljárt az iskolába a tanítónak segédkezni. De csakhamar be kellett látnia, hogy itt semmiféle előhaladás nem ígérkezik a számára. Hodonin semmiképen sem tudja kielégíteni az ő vágyait. Úgy döntött tehát, hogy Bécsbe megy és ha már nem folytathatja tanulmányait, elsajátít valami mesterségei Nagy városban erre is több alkalom van. Anyja elsiratta, ami még volt a háznál, azt berakta útravalóul a tarisznyájába, apja ellátta jótanácsokkal és nekivágott a világnak. Bécsben addig járt, míg egy becsületes lakatosmesterre talált, aki felfogadta inasnak. Különöseket az élet útjai! Ugyanaz volt az, akinél annakidején édesanyja mint cselédleány szolgált, tisztességet és jóemléket hagyva maga után. A birodalom nagy és fényes fővárosa, az akkori Európa egyik központja természetesen erősen kitágította látókörét és még jobban felfokozta tudásszomját. Nehezen spórolt garasain könyveket vásárolt, meg aztán hazulról is hozott magával néhányat. Mivel nappal a fűjtató és az üllő mellett kellett állania, az éjszaka pihenésre szolgáló óráit lopta meg, hogy tudományos ismereteit öregbítse. Segítség nélkül sokáig Bécsben sem maradhatott. Sanyarú sorsa még a lakatosműhelyt is bezárta előtte. Még ezt is soknak tartotta számára. Tamás szomorú szívvel mondott búcsút Bécsnek és visszatért szüleihez, akik ekkor már Cejcben laktak.

Itt Benes mesterhez szegődött be kovácsinasnak. Lelkiismeretesen verte a vasat, de azért valahogy nehéz volt neki a pöröly. De nem úgy, mint annak a bizonyos versbe került Jancsinak, aki tudvalevőleg minden mesterséget végigpróbált, de egyhez sem érzett kedvet, hanem csak azért, mert Masaryk Tamás kovácsinas napról-napra erősebben érezte, hogy neki nem a kovácsműhelyben a helye, őt többre szánta az Isten, várja szabadság után áhítózó nemzete, a haladni akaró emberiség, a vajdó világtörténelem.

A cseh nemzet szerencséjére Cejben akkor egy Sátora nevű rkath. káplán működött. Tudományban képzett, sokat olvasott, haladó gondolkozású pap, aki a fiatal Masarykban a

Ahol Masaryk született.

kovácsműhely kormán keresztül is felismerte a lángész isteni szikráját. Pártfogásába vette, megfelelő könyvekhez juttatta, különórákat adott neki és folyton azt hajtogatta, hogy nem szabad a fűjtatónál maradnia, hanem tudományos pályára kell lépnie, ahol nagy hivatás vár reá.

Ha nincs ez a Sátora, alighanem kovácsnak marad Masaryk és álomnak Csehszlovákia.

Úgy lett, ahogy Sátora kívánta. 1856 őszén Masaryk Tamás beiratkozott a brünni német gimnázium második osztályába, miután előbb az első osztály tárgyaiból külön vizsgát tett. Ekkor már tizenhatodik évében járt és megkezdte a proletár diákok keserves életét. Szülei támogatására most már mégkevésbé számíthatott és így teljesen arra volt utalva, amit maga keresett.

De ugyan mit kereshet egy második gimnazista, ha mindjárt Masaryk is? Egy cipészrnesternél volt szálláson és eleinte többet koplalt, mint evett. A nélkülözések azonban nem törték meg lelkét, nem zsibbasztották el akaraterjét, hanem inkább keményebbre verték. Később valamivel javult a helyzete, mert jobban fizető tanítványokat kapott, miáltal testi táplálására is többet fordíthatott és szellemi szomját is inkább olthatta. Masaryk ugyanis sohasem elégedett meg az iskolai kötelezettségek teljesítésével, mindig többet akart, mint amennyit az iskola nyújtott. Szorgalmasan tanult nyelveket. Anyanyelvén kívül tudott németül és franciául és most nekifeküdt az oroszoknak és lengyelnek. Rengeteget olvasott. Nagyszerű rajzoló volt. Tréfás képeiről elragadtatással beszélt az egész iskola. De tehetsége más irányban is öntötte a sugarait: verseket, elbeszéléseket írt és a zenében is kiválóan bizonyult. Valóban istenáldotta lángelme volt.

A brünni iskola büszkeségét látta benne. Tanárai egyhangúlag megállapították, hogy ez a hodonini kocsisgyerek még sokra viheti. Nyíltszívű és jólelkű volt. Közvetlen modorú, de mégis tartózkodó. Önállóan gondolkozott és magasabta utakon járt. Masaryk határozott egyénisége és erős emberi öntudata már kisgyermek korában kibontakozott. Ömaga írja emlékirataiban.

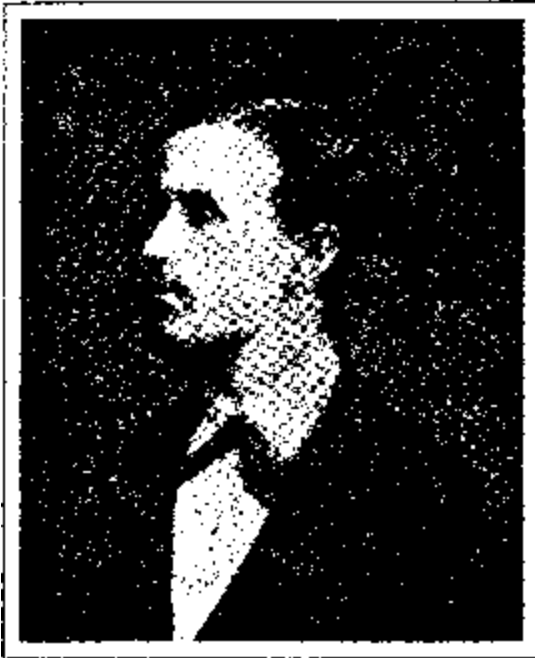
„Tapasztaltam, hogy atyám és társai milyen rabszolgaságban szenvednek... És meggyűlöltem a nagyurakat. Hodoninban császári vadászatokat szoktak tartani és emlékszem, hogy a nagyúri vadászok egyszer nálunk rakták le bundáikat. Nekem kellett volna vigyázni rájuk. Azonban az én ösztönös gyermeki gyűlöletem ezt nem engedte és megszöktem”.

„Egy másik császári vadászat alkalmával történt. Midőn a vadászatnak vége volt, a császári erdőben lévő vadászkastélyban lakomát rendeztek. Az ételmaradékot széjjelosztották a nép között... és a mi szlovákjaink egy-egy darabkáért összeverekedtek. Én felbőszültén futottam el az ilyen jelenet láttára”.

Masaryk gimnáziumi tanulmányait Brünnben nem tudta befejezni. Keresete, szükségletei növekedésével, kevésnek bizonyult eltartására. Nagyobb városba kellett átnenni az életharc színterét. Bécsbe ment tehát a még hátralévő osztályok elvégzésére. Itt három esztendőn keresztül a kenyérért, a ruháért és a könyvért minden eddiginél keményebb küzdelmet folytatott. Tanított és

tanult. Minden szabad idejét a könyvtárban töltötte. Ebben az időben sajátította el az angol nyelvet. Érezte, hogy bőséges nyelvtudása valaha még nagy hasznára lesz. Hiszen most is főként orosz nyelvi órákból tartotta fenn magát.

Masaryk emberfeletti kitartása és szorgalma nem veszett hiába. 1872 tavaszán leérettségizett. Az iskola most minősítette érettnak, de az élet már sokkal előbb annak tartotta. Legszegébb gyermekora óta maga kereste a kenyerét és maga tűzte ki a céljait.

Masaryk 23 éves korában.

Elképzelhetetlenül nehéz években így buzgott, forrt és formálódott a gyermek Masaryk lelke, hogy majdan az emberséges, az igazságosság és demokrácia világhírű bajnoka váljék belőle. De milyen hosszú és göröngyös még az az út, amely odavezet!

A pályaválasztás kérdésében nem töprengett sokat. Eleinte a diplomáciai pályára gondolt, széleskörű nyelvismereteit itt kitűnően felhasználhatta volna, de csakhamar ráébredt, hogy az akkori Ausztriában ezen a pályán, amelyet nagyurak, mágnások fiai tartottak megszállva, egy kocsisgyerekek nem igen van ke-

resnivalója. Az egyszerű, szegény diákok élethivatását választotta tehát; tanárnak ment, beiratkozott a bécsi egyetem bölcsészeti szakára.

Újabb négy sanyarú önkínzásos év következett. A kenyérgond nem tágított mellőle. Napjai egy részét leckeadásra kellett fordítania, noha minden percét a saját céljaira, a maga részére szeretne volna felhasználni. Nem tudott betelni a tanulással. Valóságos láz, szenvedély lett nála a minél több tudás. Természetes, hogy egyetemi pályatársai közül csakhamar kiemelkedett. A cseh egyetemi hallgatók rövidesen vezérüket látták benne.

Noha a létért való ádáz küzdelemben szellemi és testi erejének minden parányára szüksége volt, tanulmányában gyorsan haladt, vizsgáit a rendes időben letette s így a nyolcadik félév végén, 1876 nyarán a bölcsészeti tudományok doktorává avatták és kiállították számára a kitűnő tanári diplomát.

Talán most volt életében először boldog, amit főként az okozott, hogy előhaladásával szüleinek kimondhatatlan örömet szerezhetett.

A hodonini kocsis fiának a zsebében doktori és tanári oklevél. Nagy eredmény, de a Masaryk életében nem a kitűzött cél, hanem csak egy közbeeső mérföldkő. A végállomás még messze van: nemzete felszabadítása, a demokrácia diadalra-juttatása.

De már is látszik, hogy Isten kegyeltje, hogy a kiválasztottak csillaga világít neki, tehát ide is el fog érkezni.

Masaryk házassága. Egyetemi tanári katedrák. A Masaryk-gyerekek.

Masaryk élete sora a tanári diplomával sem lett valami könnyű, vagy éppen rózsás. Az anyagi gondtalanság napja még mindig nem kelt fel.

Masaryk mindjárt vizsgái letétele után mint egyik magántanítványának, egy dúsgazdag bankárfiúnak a kísérője Olaszországban tett nagyobb utazást, majd hosszabb időre a németországi Lipcsében állapodtak meg, amely városnak neves egyetemén ő maga is szorgalmasan kezdte hallgatni a szakjába vágó előadásokat. Itt Lipcsében ismerkedett meg Garrigue Charlotte-val, egy newyorki biztosítóintézeti igazgató fiatal leányával, aki a lipcsei zeneakadémián tanult és Masarykékkal egy penzióban lakott. Az ismerettségéből csakhamar mély rokonszenv, majd erős szerelem fakadt és 1877 nyarán, amikor ütött a búcsú órája, mint vőlegény és menyasszony váltak el egymástól. Chartotte visszahajózott szüleihez Newyorkba, Masaryk pedig Bécsbe utazott, hogy megélhetés után nézzen.

Az egyik bécsi gimnáziumba mindjárt be is jutott segédtanárnak. Ez az állás, a kis nebulókkal való vesződség azonban sehogysem felelt meg az ő nagy, egyenesen rendkívüli készültségének, és minden szerénysége mellett is éreznie kellett, úgy legalább is egyetemi katedrán a helye, késedelem nélkül hozzá is látott tehát magántanári dolgozata elkészítéséhez, amely az odavezető utat megnyitja előtte. Ezek miatt, de meg a Garrigue Charlotte utáni vágytól is ösztönözve, néhány hónap múlva, amikor már egy kevéske pénzt is sikerült összegyűjtenie, lemondott az állásáról, és nemsokára hajóra szállott, hogy Amerikába menjen elhozni a menyasszonyát.

Masaryk 1878 tavaszán érkezett Brooklynba, ahol egy-két napra rá a cseh fiú és a francia származású amerikai leány megülték menyegzőjüket. Masaryk amerikai szokás szerint esküvője napjától kezdve a saját nevéhez a felesége családi nevét is

hozzákapcsolta és mindmáig Masaryk Garrigue Tamásnak (Masaryk G. Tamásnak) nevezi magát.

A fiatal pár boldog terveket szöve utazott Bécsbe, ahol közben Masaryk Lajos szerény szoba-konyhás lakást szerzett a számukra. A házaselet súlyos gondokkal kezdődött, mert az ifjú férjnek tele volt ugyan a feje, de annál üresebb volt a bugyelárisa. A dollárok földjéről hozta ugyan az asszonyt, de hozományt nem kapott vele. Apósa jómódú ember volt, de 11 gyermeket neveltetett, így aztán férjhezment leányát üres kézzel kellett elengednie. Olyannyira nem akarták ezt elhinni, hogy az Amerikából házasodott Masarykot egymásután keresték fel pénzemberek, akik a dollármillió elhelyezésére szolgáltak főtanácsokkal. A gimnáziumi segédtanárságot, amely tisztességes megélhetést amúgysem tudott nyújtani, már előbb elhagyta, más rendes állás pedig csak nem akart kerülni. Ismét a leckeadást, a magántanítást kellett elővenni, amely foglalkozás valami jó kereseti forrásnak sohasem számított.

Hogy életkedve, tetteje ebben a négy esztendeig, 1878-tól 1882-ig tartó és múltja legsanyarúbb napjaival vetekedő időszakban nem tört meg, legnagyobb részben feleségének köszönhető, aki szelíd, gyöngéd, megértő lelkületével és nagy szerelmével el tudta felejtetni férjével a kenyérgondot, úgyszólván Masaryk folytathatta tudományos munkálkodását, elsősorban egyetemi magántanári dolgozatának befejezéséi. De a jó sorsa is segítségére sietett, amely Masarykot egyébként sohasem hagyta el. Neve a tudományos körökben már eléggé ismert volt. Doktori értekezése feltűnést keltett és sokak figyelmét fordította feléje. Az étellel való nehéz küzdelméről is tudtak. Ennek tulajdonítható, hogy egy titkos jótevő, aki helyesen ismerte fel a fiatal tanárban rejtőző nagy tehetséget, bizonytalan időre tekintélyes pénzkölcsönt ajánlott fel neki.

1878 őszén nyújtotta be dr. Masaryk G. Tamás a bécsi egyetemen az öngyilkosságról írt magántanári értekezését, amelyet kitűnőnek találtak és a 28 éves fiatalembert beiktatták a bécsi egyetem magántanárai közé. Íme, 14 év elég volt hozzá, hogy a hodonini kovácsfiinasból a híres bécsi egyetem professzora legyen! Az erős akarat gyönyörű diadala!

1880-ban a csernovitzi egyetem hívta meg rendes tanárának, de Masaryk visszautasította a megtiszteltetést, mert nem akart eltemetkezni egy kis bukovinai városkában, ahol

nagyot csökkent volna a további tudományos bűvárkodás lehetősége.

A következő évben még nagyobb kitüntetés érte: a prágai cseh egyetem ajánlott fel a számára tanszéket, az az egyetem, amelynek tanárai eleitől fogva a legelőnkebb érdeklődéssel kísérték a fiatal, de annál szorgalmasabb cseh tudóst, akiben — pompás előérzettel — már akkor a cseh tudományosság legfényesebb fáklyáját és a cseh politika legerősebb oszlopát sejtették.

Masaryk Prágába nem ment valami nagy örömmel. Ismeretlen volt előtte a csehek Mekkája, amely — Bécshez viszonyítva — a tudományos intézetek dolgában vidéki városnak számított. Bécsben már sok ismerőse és barátja volt, jó összeköttetései, míg Prágában csak rokonalanság és idegenség várta. De jobb, biztosabb megélhetést nyújtott, amely körülmény — tekintettel megnagyobbodott, immár négy tagból álló családjára — elhatározásánál döntő érvként hatott.

1882. őszén költözött Masaryk Prágába, ahonnan végleg nem is jött el többé. A cseh egyetem bölcsészeti karán 1896-ig mint rendkívüli, aztán pedig egészen a világháború kitöréséig mint rendes tanár működött.

Önálló, eredeti felfogásról, nagy lelki emelkedettségéről, éles tisztánlátásról és bámulatos tudományos készségről tanúskodó cikkei és könyvei egymást érték. Neve nőttön nőtt.

Egyetemi előadásai a bölcsészet és a társadalomtudományok köréből vették a tárgyukat, de ezeket az elvont dolgokat olyan megkapó közvetlenséggel, annyira egyszerűen és világos okfejtéssel hozta a hallgatói elé, hogy azok megbűvölten csüggtek mesterükön és a világot sem maradtak volna el egyetlen órájáról sem.

Masaryk az egyetemi katedrán maga lábán járó, maga szemével látó, gondolkozó embereket igyekezett nevelni. Sohasem kívánta a hallgatóitól, hogy megállapításait vakon elfogadják, sőt inkább arra buzdította őket, hogy a tárgyalt dolgok felől próbáljanak önálló véleményt alkotni. Masaryk az egyetemi ifjúságra nemcsak nagyszerű, szinte ellenállhatatlan előadásaival hatott, hanem azzal is, hogy velük az órákon túl is a legszívesebb és legközvetlenebb érintkezést tartotta fenn és törekvéseik iránt mindenkor melegen érdeklődött. Az egyetemi ifjúságnak őszinte barátja és készséges tanácsadója is volt. Ő

már akkor igen messzire látott. Csodálatos lelkének nagy reflektorai a cseh jövő, a cseh nemzeti függetlenség, a háromszázéves cseh álmok elsötétült útjaira kezdtek fénysávokat vetni. Tanításával és élete példájával új, friss nemzedéket akart maga körül teremteni. Nemzeti érzésben erősét, célkitűzésekben határozottat, tette bátrát és elszántat. Tehát olyan ifjúságot, mely — ha eljön a cselekvés ideje — rendületlenül megállja a helyét. Masarykot csak tanárnak tartották, pedig már akkor is nemzeti apostol volt. Tanítványai rajongtak érte, emberideált, eszményképet láttak benne. Katedrája úgy állott a prágai egyetemen, mint a cseh nemzeti eszmék, a szláv egység, de egyúttal mint egy új, egy jobb, nemesebb, demokratikusabb világszemlélet és emberformálás szentélye is. Lábánál a cseh és délszláv ifjak mellett mind több és több magyarországi szlovák ifjú ült és szívták magukba Masaryk újkori ígét. Masaryk gondolatai és látásai egyre jobban terjedtek és olyan körökbe is behatoltak, amelyek tőle — legalább is látszólag — elfordultak, vagy éppen szembehelyezkedtek vele.

Annak a lenyűgöző hatásnak és szeretetnek, amelyet Masaryk mint tanár a tanítványai lelkéből ki tudott váltani, egy alapjában véve régi tragikus eset a legjobb bizonyítéka.

Egy Flesch nevű egyetemi hallgató, egy brünni gyáros már önálló fia, 1884-ben Berlinben ismeretlen okból öngyilkos lett. Végrendelete nagy meglepetést hozott. A mai értékben körülbelül másfél millió koronát kitevő vagyonát ugyanis mind kedves tanárára Masarykra hagyta. Masaryk a hagyaték nagy részét visszaadta az elhunyt hozzátartozóinak. Ami keveset megtartott, abból szüleinek Hustopecen egy kis házat építtetett, Lajos öcscsének egy szerény nyomdát rendezett be, azonfelül szegénysorsú növendékeit ellátta vizsgadíjjal, könyvekkel és egyéb segítséggel. Es egy szép napon arra ébredt, hogy újra az a vagyontalan, máról-holnapra élő proletár, aki egész életében volt.

Hogy Masaryk ennyit dolgozhatott, hogy lelke derűjét és életnyugalmát megőrizve, a prágai egyetem szellemi középpontjává, a cseh és szlovák ifjúság irányítójává és az egész társadalom kelesztő kovászává lehetett: családi tűzhelyének köszönhette. Szerény lakásukból gondos és szerető felesége meg tudta építeni a boldogságnak azt a csodaszigetét, amelyen Masaryk mindenkori testet és lelket üdítő pihenést talált s ahonnan a további küzdelmekre új erőt merített.

Egész férfi, vállalkozását, annál inkább felsőbb rendelkezését a maga teljességében elvégző közéleti harcos — szerintünk — csak az lehet, akit méltó, magértő, hivatása magaslatán álló feleség kísér az útján. Masaryk kiváló lelki tulajdonságokkal volt megáldva, de talán ezek mellett sem lett volna nemzetének az a nagy prófétája, akinek ma ösmerjük, ha a sors különös; kegye nem olyan feleséget állít mellé osztálytársul, amilyen[^] Garrigue Charlotte volt. Az élet legnehezebb napjaiban, legsúlyosabb megpróbáltatásai közt is megmaradt annak, aminek a sors kijelölte: «gy idealista férj mindvégig hű felesége. Ha valaki a jó feleség mintaképét akarja megrajzolni, csak Masaryk Tamásné életét kell megörökítenie. Házáséletüknek nem volt egyetlen pillanata sem, amelyben Masarykné terhére lett volna férjének. Ismerte férje minden gondolatát és szándékát és tudta, amit Masaryk tesz, az jól van tőve. Büszke volt férjére, imádta őt s jóban és rosszban egyforma hűséggel osztozott vele. Arany szívű, széles látókörű asszony volt. Erkölcsi ereje és határozottsága nagy elhatározások előtt Masarykra valóságos áldást jelentettek. Angol műveltségű amerikai nő lettére csakhamar megtanult csehül s mind külsejében, mind belsejében olyan cseh asszony lett, akinél még egy Masaryk sem kívánhatott különbet.

Boldog házasságukból öt gyermek származott: Alice, Herbert, Eleonóra, János és Olga.

Alice 1879-ben született. Középszkolai tanári oklevelet és; bölcsész doktorátust szerzett. Ma a Csehszlovákiai Vöröskereszt elnöknője és életét tisztán emberbaráti céloknak szenteli.

Herbert 1880-ban született. Nagytehetségű festőművész volt, de már 1915-ben meghalt.

Eleonóra csak néhány napig élt.

János ma 42 éves, Ezidőszerint a csehszlovák köztársaság követe. Londonban.

Olga mint utolsó gyermek 1891-ben örvendeztette meg a szülőket.

Sok szó esett már a Masaryk eszméiről. Masarykot volta-képpen ezek az eszmék teszik. Ezek a Masaryk féle eszmék, elvek, tanítások nevelték fel a ma szereplő és irányító cseh és szlovák társadalmat; ezek egyengették Csehszlovákia megszületésének az útját és ezek vannak lerakva az új állam alá fundamentumnak.

Ezek közül a masaryki eszmék közül azokat, amelyeket már a ti gyermek lelketek is megért, egy külön fejezetben köntünk majd csokorba.

Masaryk a politikában.

Az a társadalom formáló munka, amelyet Masaryk az egyetemi katedrán, könyvekben és újságokban kifejtett, csakhamar szükségessé és elkerülhetlenné tette, hogy a politikai életben is szerepet vállaljon.

Mielőtt Masaryk politikai pályája ismertetésére rátérnénk, röviden bemutatjuk Csehország akkori államjogi helyzetét.

Csehországnak mint már ti is tudjátok, gyermekek — nagy és szép múltja van. Már Kr. u. a VI. században szláv törzsek éltek a mai Csehország területén, amelyek aztán cseh néven egységes nemzetsejtnben egyesültek. A cseh nemzet sokat szenvedett a barbár népek, különösen az avarok betöréseitől, de egységét, függetlenségét féltékenyen megőrizte. Az első cseh fejedelmeket a Pfemiszlida-család adta, amely eredetét a régés Libusa királyleányig és ennek pórszármazású férjéig Pfemysl-ig vitte vissza. A cseh nemzet 870 körül lett keresztényé. Szent Vencel fejedelem, a csehek egyik nemzeti kőse, különösen sokat tett Krisztus vallásáért. 1150 táján a cseh fejedelmek királyi címet kaptak. Egyik cseh nagy király, II. Ottokár egész Közép-európával érezte hatalmát. Ekkor Morvaország, Szilézia, sőt Galícia egy része is Csehországhoz tartozott. Első igazi nemzeti királyuk Podiebrád György volt, aki sok vonásban hasonlít a mi Mátyás királyunkhoz, akivel egyébként rokonságba is került, mert Mátyás az ő leányát, Katalint vette el. Századokon keresztül váltakozó szerencsével folyt a cseh nemzet sorsa, akár csak a magyaré. A csehekét balvégtetük összehozta a Habsburgokkal, akik temérdek bajt és szenvedést zúdítottak e nehéz próbákat állt nemzetre. A cseh sors ebben is megegyezik a magyarral. A cseh nemzet mindig haladó szellemű és gondolkodó nép volt. Ez a két jellemvonás vallásos életében is megmutatkozott. A cseh nemzet teremté a katolikus papi uralom első igazi nagy ellenfelét, a protestáns hit zászlóvivőjét: Húsz Jánost. A huszita

csehek iránt halálos gyűlöletet tápláltak a Habsburgok és nem nyugodtak addig, amíg a cseh nemzeti szabadsággal együtt meg nem fojtják. II. Ferdinánd alatt jött el a leszámolás ideje. A cseh nemzet nagyjai az alkotmányos jogokat és a vallásszabadságot semmibevevő II. Ferdinándot ugyanis megfosztották a tróntól és a kálvinhú V. Frigyes ufaízi választófejedelemet, az angol király vejét ültették a helyére, miután előbb szövetséget kötöttek a hitért és nemzetért a Habsburgokkal szintén harcban álló Bethlen Gábor erdélyi fejedelemmel. II. Ferdinánd zsoldos hada, mielőtt Bethlen Gábor magyar csapatai megérkezhetek volna, 1620 nov. 8-án Fehérhegyen, Prága mellett szállt csatára a cseh sereggel és az egyenlőtlen küzdelemben a csehek maradtak alól. Ezen a napon omlott össze Csehország önállósága. II. Ferdinánd habsburg módra kegyetlen bosszút állott a cseh nemzeten. A vezéreket kivégeztette, vagyonukat elkoboztatta és osztrák főuraknak juttatta, az alkotmánylevelet pedig sajátkezüleg tépte szét. Csehország ettől kezdve az osztrák császárság egy tartománya lett. A csehek háromszáz esztendőn keresztül újra és újra tiltakoztak nemzeti függetlenségük megszüntetése ellen, de helyzetükön nem tudtak változtatni.

Csehország Masaryk fellépése idején is az osztrák császárság örökös tartományai közé tartozott. Mint Galícia vagy Bukovina. Népe vagyonos és művelt volt, de önállóság nélkül, osztrák fenhatóság alatt. Képviselőit a bécsi birodalmi gyűlésbe küldte. A cseh képviselők az osztrák parlamenti többséggel állandó háborúban állottak és minden erejükkel azon voltak, hogy a kormányzást megnehezítsék, vagy lehetetlenné tegyék. Szívükben, ha nem is mertek hangot adni neki, ott élt a vágy, hogy a régi Csehországot az osztrák császárság romjain új életre keltsek. Oroszország segítségére gondoltak, de a magyarországi szlovákokat is figyelembe vették és végnélkül szőtték a regényes ierveket a nagy szlávégységről. Nagyokat búsultak, szépeket álmodtak, a parlamentben és a tartományi gyűlésen parázsbabnál parázsbabb botrányokat rendeztek, szorgalmasan hintegették az Osztrák gyűlölet magvait, szomszédországi szlávokkal konspiráltak, de azért politikai életükben nem volt meg az a rendszeresség, az a komolyság, az a felkészültség, amelyek nélkül egy nemzet egyetemes ügyeit megoldani, sorsát új útra terelni nem lehet. Szélsőségekbe csaptak: vagy légvárat építettek, vagy kishitűségbe estek; vagy nagy hangon, erőnek-erejével

mártíromságot keresve verték a mellüket a cseh gondolat mellett, vagy túlságosan behódoltak és osztrák lakájokká lettek.

Masaryk a cseh politikába komolyságot és alaposítást vitt. Ő egyébként sose vágyott politikai szereplés után és ha mégis belesodródott a politikai életbe, ez csak elmaradhatatlan következménye azoknak a kiváló személyi tulajdonságainak, amelyek jóval embertársai fölé emelték és akaratán kívül is vezérré tették. Húsz Jánosnak, a nagy vallási reformátornak és lelkes cseh hazafinak példája lebegett előtte mintaképpül. E több mint embernek tiszta élete, nemzete és az összesség javáért való szüntelen munkálkodása és vértanúsága korán megfogta Masaryk lelkét, a testvérlelket és nem bocsátotta el máig sem.

Masaryk csak tanított, eszméket, elveket hirdetett s egyszerre csak azt vette észre, hogy volt növendékeiből egy egész politikai tábor nőtt körülötte. Így jóval előbb lett politikus, mint képviselő.

Masaryk legmagasabb politikai elgondolása: új, komolyabb felelősségteljesebb, kötöttebb politikai sereget szervezni a cseh ügy szolgálatára. Politikai programja ebben a három szóban foglalható össze: munka, igazság, emberségesség. Legközelebbi célkitűzései: átgondolt, elmélyített cseh nemzeti kultúra, vagyoni megerősödés és a cseh lelkek megóvása az elnémetesedéstől.

Masaryk mellett szinte észrevétlenül egy új politikai párt alakult, a realista párt. Ennek a pártnak a politikája biztos, de nyugodt fejlődést kívánt. A túlzók izgatásaival, mindent- és hirtelenakarásával s a maradiak bátortalanságával, sötételátásával szembe az erélyes, de megfontolt cselekvést állította. Masaryk már kezdetben sem volt szélsőséges politikus. Mint mindenütt, a politikában is mélységes felelősségérzet töltötte el. Hirdette, hogy a politikusok teljes meggyőződéssel szolgálják elveiket és életükkel példázzák szavaikat.

Masaryk a politikában nem dolgozott hangzatos jelszavakkal, nem kereste a tömeg kegyét és politikai tevékenysége a parlamentbe való bejutásáig alig szorítkozott egyébre, mint egy tisztultabb politikai légkör és politikai ideálok megteremtésére.

Politikai szereplése 1890-ben lett nyilvánossá, amikor belépett az ifjú csehek pártjába és a piseki kerületben megválasztották birodalmi képviselővé. Kevés megszakítással egészen a világháború kitöréséig tagja maradt a bécsi parlamentnek.

Mint képviselő megmutatta, hogy milyen viszonynak kell lenni a képviselő és választói között. Kerülete kulturális és gazdasági fejlődéséért mindent megtett, ami módjában volt, de egyesek üzleti érdekeiért sohasem exponálta magát.

Masaryk mint képviselő eleinte abban a meggyőződésben volt, hogy a cseh nemzet önállósága az osztrák birodalom keretében is elérhető, de látván az osztrák körök zsarnoki hajlamait, a meglévő államformához való merev ragaszkodást, a haladó eszmék iránti süketséget, a semmit sem tanuló és mindent elfelejtő Habsburgok konokságát, csakhamar be kellett látnia, hogy a cseh függetlenség számára más utak keresendők.

A cseh politikusok közül Masaryk volt az, aki a csehek és a magyarországi szlovákok közti érzelmi szálakat szövögetni kezdte s aki a két közelrokon nép egyesítésének a gondolatát a lelkekbe elültette.

Masaryk Csehszlovákia fundamentjához már akkor tett kapavágásokat, amikor mások erre az államalakulásra még gondolni sem mertek.

Masaryk írásai tükrében.

Masaryk azok közé tartozik, akik vizet prédikálnak és vizet is isznak. Írásait útmutatóul nemcsak másoknak ajánlja, hanem a saját életében is zsinórmértékül alkalmazza. Írásai tükre jószágos arcát, arany szívét és magasztos lelkét tisztán és élesen mutatja.

Gyertek gyermekek és nézzük meg ebben a tükörben elsősorban Masaryk apó (így hívják a csehek) vallásosságát és erkölcsi felfogását, tehát azokat a lelki tulajdonokat, amelyek az emberre legjellemzőbbek!

Mennyi rágalmat szórtak rá! Ráfogták, hogy nincs vallása, hogy istentagadó. A kisebbitők, a gáncsoskodók, a gyűlölködők száján ez ellene a legfőbb vád.

Masaryk mélyen vallásos lélek. Krisztusnak alig van nála alaposabb ismerője és buzgóbb követője. Csakhogy az ő vallásossága nem külső máz, nem üres cicoma, hanem lelkének egy lefejtethetlen rétege. Az elfogultak azt nem akarják megbocsátani neki, hogy az egyház hibái és fogyatkozásai előtt sem tudott szemet hunyni.

Szülei jó katolikusok voltak és gyermekkorában Masaryk is szorgalmasan járt a misékre, sőt papok mellett gyakran misztizált is. Az egyházat korán meg tudta különböztetni a valástól és vallási kérdésekben már zseni ifjúságában önállóan gondolkozott. Egyetemi tanulmányai befejeztével elfordult Rómától és házassága (1878.) első hónapjában átlépett az evangélikus egyházba. Ezt sokan unitárius felesége befolyásának tulajdonítják, pedig nincs így, mert már egyetemi évei alatt is foglalkozott azzal a gondolattal, hogy otthagyja a róm. kath. egyházat és protestáns lelkész lesz.

Masaryk munkáiban sokszor és szívesen foglalkozik vallási kérdésekkel.

Egyik könyvében az állandó szaporodó öngyilkosságok legfőbb okát a vallástalanságban látja.

Egy helyen így ír:

„Az embernek az életben vallásra épp úgy szüksége van, akárcsak a levegőre”. „Vallásosan megalapozott erkölcsi világfelfogásra törekszem, de tévedés volna a vallást egyházi dogmákkal azonosítani”.

Masaryk arra a kérdésre: hinnünk kell-e az Istenben, teljes határozottsággal adja meg a választ: igen. Isten legszebb üzenetének ezt tartja: „Emberek, legyetek tökéletesek, miként a ti mennyei atyátok tökéletes.”

„Én nem voltam soha, egy másodpercre sem istentagadó.” Nem is volt, de rá kellett fogni, mert volt idő, amikor a hivatalos egyház második Húsz Jánosnak kiáltotta ki.

„A nihilizmust csak vallásosság által lehet legyőzni — írja egy másik könyvében. Az embereknek eddig csak ünnepnapit időleges vallásuk volt, a modern lélek azonban állandó vallásos hangulatért küzd, amely mindig mindenütt, az élet minden körülményei közt ott van.”

Mélyen tündöklő lelki tisztaság sugárzik ki ezekből a szakból! Mintha csak reformátornak született volna, azzal a hivatással, hogy a vallás mélyebb értelmét, magasztosabb rendeltetését vésse be az emberi lelkekbe.

Ugyancsak ő mondja, az „eretnek”, a „szabadkőműves”, a „hitetlen”.

„A vallásnak az ember életében igen nagy a jelentősége. Egy harmonikus, vallásos világszemlélet az életet minden körülmények között elviselhetővé teszi. A vallás az isteni származás jegyét nyomja az emberre.”

A Krisztusban való mélységes hit Masaryk Tamást egész életén keresztül kísérte. Nincs a történelemnek még egy alakja, akit Krisztus tanításai annyira átítáltak volna és aki a tiszta keresztényi életet a maga életével oly szépen példázta volna, mint éppen Masaryk.

„Én békességemet adom néktek” — mondta Krisztus és az önfeláldozásnak ez a nagy készsége ott ül Masaryk lelkében is.

Nagy elhatározások előtt Masaryk mindig Krisztustól kért tanácsot. Élete minden fontosabb lépésénél feltette a kérdést: „És mit szólna ehhez Krisztus?” Hogyan is tévedhetne el az olyan ember, aki Krisztus által ajánlott utakon jár!

Masaryk elsősorban — a köztársasági elnökséget megelőzően is — Krisztus prófétája, újkori tanítványai legelseje.

*

Masaryk erkölcsi nézeteire világítnak rá az alábbi idézetek:

„Mi üdvözíti az emberiséget? Nem a politikus, nem a nemzetgazdász, nem a szocialista, nem a demagóg. Egészen más: a jellem ereje és az érzés tisztasága. Ezek a léleknyugalom feltételei.”

„Az erkölcs alapjául a vallás szolgáljon. Én az erkölcs legmagasabb kérdéseinek a megoldását vallás nélkül nem tudom elképzelni.”

„Én azokhoz tartozom, akik az erkölcsöt az érzésből vették le. Nem hiszem azonban, hogy az ész és érzelem között éles ellentét állhatna fenn. Az erkölcsstan igazi talapzata: az érzelem és érzelem harmóniája”.

„Ősrégi szabály: szeresd felebarátodat, mint tenmagadat. Mindenkit nem lehet egyformán szeretni. A szeretetet elsősorban azokkal szemben kell gyakorolnunk, akik hozzánk közel állanak. A régi parancsot: tiszteld atyádat és anyádat, ki kell a következő módon egészítenünk: tiszteld gyermekeid lelkét, gondoldj a következő nemzedékre.”

„A férfihez nő, a nőhöz férfi áll a legközelebb. Ezt az intim viszonyt valódi szeretetnek kell szentesíteni. A nőnek a férfivel teljesen egyenjogúnak kell lenni. Csak a fizikai különbséget kell feltétlenül elismernünk: a nő gyengébb.”

„A szeretet csak pozitív jellegű lehet. A más nép iránti gyűlöletet nagyon gyakran összetévesztjük a saját népünk szeretetével. Hozzá kell szoknunk: népünket, családunkat mások gyűlölete nélkül szeretnünk. És legott egy új világ nyílik meg előttünk.”

„Azokért, akiket szeretünk, dolgoznunk kell.”

„Kétségtelenül szükség van vezérekre is, de vezérnek lenni még mindig nem jelent annyit, mint úrnak lenni. Jó vezér csak az, aki szolgálni is tud.”

„Nem jó dolog a vértanúság bálványozása. Nem szabad a lialált szeretnünk. Ha kívánjuk az életet, ne akarjunk minden áron vértanúkat.”

„Munkálkodni tulajdonképen nem más, mint félelmet és »»aggodalmat nem ismerni.”

„A hatalommal nem szabad visszaélni és azért, mert a világot szereti, ha megcsalják, nem szabad csalókká lennünk.”

„A műveltség arra való, hogy a vak érzés világító lámpásként szolgáljon.”

„A haladás egyértelmű a jó diadalával a rossz fölött. A jó ezen győzelme nem oly nehéz; sokkal nehezebb a jót még jöbball lebírni.”

„A valódi szeretet alapja a remény. Elsősorban az örök élet reménye.”

„Ha a szellem felsőbbrendű is, a test sem értékelen. Nem az anyag, a test a rossz forrása, hanem a lélek.”

Íme, ilyenek Masaryk erkölcsi nézetei! Milyen üdítők, tiszták és nemesek. Boldog az a nemzet, amely magáénak nevezheti ezt a nagy magvetőt, aki arca verítékével és lelke kincseit szórva szét, egy jobb kor aratását készíti elő.

Masaryknak két állandó jelzője van: a nagy demokrata, a nagy humanista.

Először vegyük szemügyre Masaryk demokráciáját!

A demokrácia fenséges gondolata másfél százéves. A plántáját Rousseau ültette el mondván: Az ember szabadnak született és láncokba van verve. Egy elragadtatott bölcs mindjárt hozzátette: Egy ember se alacsonyíttassék le egy másik ember barmává. A francia forradalom a demokrácia szolgálatában harsogja: Szabadság, egyenlőség, testvériség. A demokrácia további jelszava még: Szabad pályafutást minden tehetséges embernek. Mindenkit hagyjatok azzá lenni, amire képessége van.

Masaryk ízig-vérig demokrata. Egy egész életet szentelt rá, hogy a demokrácia lényegével tisztába jöjjön és hogy minél szélesebb körben elterjessze ezt a nagy és szép gondolatot.

„Demokrácia alatt — írja egyik könyvében — azt a kormányzatot értjük, amelyet a nagy francia forradalom kezdeményezett, amikor a szabadság, egyenlőség és testvériség eszméjét tette jelszavává és a nép uralmát szembeállította eddigi urai zsarnoksággal”.

„Az emberi társadalom — az állam is társadalom, mégpedig a legfelsőbbrendű — fejlődésében két rendszer néz egymással farkasszemet: az arisztokrácia és a demokrácia. A demokratizmus nem természetes, velünk született valami, hanem csak munkával elérhető állapot. Az arisztokratizmus már természeti hajlandóság, hiszen közülünk mindenki úr akarna lenni, tehát eredetileg mindnyájan arisztokraták vagyunk. A demokrácia csak

fáradtsággal és szenvedéssel valósítható meg. A demokrácia világszemlélet és életszabály”.

„A demokrácia a tudományra támaszkodik és a munkán: alapul. Fizikai és szellemi munkán”.

Mély értelme van Masaryk következő megállapításának is:

„Az általános választói jog egymaga nem teremthet demokratikus közszellemet. Az igazi demokrata nemcsak a parlamentben érea és cselekszik demokratikusan, hanem a falujában vagy városában, baráti körében és a családban is.

A demokrácia megvalósítása az élet minden vonatkozásában: Masaryk egész közéleti pályafutásának ez a főcélja.

Szerinte a köztársaság erős fundamentuma csak a demokrácia lehet. „AmíHt a külpolitikában demokráciára törekszünk, aképpen a belpolitikában is csak a demokrácia lehet programunk. Államunkat a demokratikus szabadságjogok nevében nyitottuk meg és úgy fennmaradását csak egyre tökéletesbűlő szabadság által biztosíthatjuk”.

„A demokratikus köztársaság új embereket követel. Ha igazi demokráciát akarunk, akkor a régi, elavult politikai szokásokat teljes egészűkben el kell vetnűnk, valamint az erőszaknak minden alakját és fajtáját is”.

„A valódi demokrácia minden polgártól eleven érdeklűdést kíván a közűgyek és az állam iránt. Amint az egyház a hívektől élő hitet követel, úgy várja el a demokratikus állam a polgáraitól az eleven politikai érdeklűdést.

A demokrácia új embere — ezt Masaryk nem gyűzi eléggé hangsűlyozni — képzett és tanult polgár, mert a demokrácia az általános és sokoldalű műveltsűgre támaszkodik. A demokrácia állandó törekvűs a nép minél tökéletesebb nevelűse felé. Demokratikusan gondolkozó embernek csak az mondhatja magát, aki lelke művelűsere minden lehetű alkalmat felhasznál. A demokratikus köztársaságot az mēb magában nem teszi, hogy király helyett elnök áll az élén, hanem alapvetű különbsűgek is vannak a köztársaság és monarchizmus között: a régi monarchiák „Isten kegyelméből” valók voltak, a köztársasági demokráciát ellenben a népfensűg harcolta ki, tehát a népből, a néppel és a népért való állam. A demokrácia a modern világnēzetnek, a modern embernek az államformája.

A demokrácia a nyilvánosságon alapszik, amint ez már a szabadság és egyenlűség alapelvéből következik. Azért van a

demokratikus köztársaságokban a közvéleménynek oly nagy fontossága. A véleménynyilvánítás szabadsága előfeltétele a demokráciának.

A demokrácia az ész teljes szabadságát és korlátlan érvényesülését jelenti. Érvényesülésre, boldogulásra szabad út áll mindnyájunk előtt.

Masaryk a demokrácia lelkét az élet minden megnyilvánulásába be szeretné oltani, hogy általános meggyőződésé, világszemléletté váljon: En a demokráciától nemcsak a politikában, hanem az iskolában, az egész köz- és magánéletben is erkölcsi megújodást várok”.

Ezek a demokrácia magasztos elvei, amelyhez hozzá kell alkalmaznunk egész életünket, mint azt Masaryk teszi, aki a demokrata gondolkodás és életbeosztás híveinek elismert vezére az egész világon.

A csehszlovákiai demokráciáról sok szó esik, sok gáncs éri, és mint fiatal intézménynek bizonyára vannak is hibái, de hogy a csehszlovák államberendezés és politikai közélet a legtisztább demokratikus alapokon nyugszik, az kétségtelen. Elegendő bizonyíték erre maga Masaryk: a kocsisfűből lett államfő.

*

Gyakran hallani: Masaryk, a nagy humanista.

Humanizmus. Mít értünk ezen?

Megmondja maga Masaryk:

„Humanitás: emberiség. Az új társadalmi és erkölcsi eszmény. Az új idők gyermekének bűvös jelszava, amelyben magasságokba törő vágyait elégíti ki”. Humanista az: aki igazi ember akar lenni mindenütt és mindenben. Akit természetesség, szelídség és emberies gondolkozás vezet mindenben.

Masaryk lelkének és testének minden sejtje a humanitás szövetébe van beágyazva. Ebből fakad jósága és önzetlensége, amely szinte nem is e világra való és innen hajtanak ki erkölcsi nézetei, amelyeknél tisztábbakat és nemesebbeket a Megváltón kívül ember még aligha hirdetett. A humanitás táplálja békeszeretetét és teszi a világbéke apostolává, ennek alapján hirdeti az Európai Egyesült Államok megeremtésének szükségességét.

Masaryk a munka és a munkások embere, aki korunk szociális kérdéseivel szemben a legteljesebb megértéssel viselkedik. Azt tartja: „A szociális kérdés alapjában véve az erkölcsösség és az erkölcstelenség kérdése”. Szociális érzésű ember,

de sohasem volt szocialista. Marx anyagi világszemléletét túlzottnak, ridegnek és az osztályadalom előbbrevitelére alkalmatlannak tartja. Az még természetesebb, hogy a bolsevizmus számára csak elítélő szavai vannak.

Könyvecskénk elején azt, írtuk, hogy a kis Tamás mély megrendüléssel látva azt a sok igazságtalanságot, ami apjával és cseléd társaival, meg általában a szegény emberrel történik, — nekivágott a világnak megkeresni az igazságot. És azóta is mindig keresi. Gyermekkorától a mai napig. Az igazságkeresésnek valóságos fanatikusa lett. Útmutató csillagául az igazságot választotta. Egész gondolkodását és egész életét az igazságra építette. Az igazságot mindennek elébe és felébe helyezi. Igazságot követel mindenki, még az ellenfelei számára is. Az irodalomban, tudományban, a társadalmi életben és a politikában csak egy a szempontot, egy mértéket, egy iránytűt ismert: az igazságot. Igazat szólt mindig, ha mindjárt be is törték érte a fejét. A közfigyelem először egy ilyen semmi más tekintettel nem törődő igazmondása révén terelődött felé.

A cseh irodalmi körökben két kézirat keringett közkézen, amelyikről azt tartották, hogy még a középkorból valók és azt bizonyították velük, hogy íme a cseheknek már századokkal ezelőtt milyen fejlett irodalma volt! Masaryk egy tudományos folyóiratban ráolvasta, még pedig döntő érvekkel, hogy közönséges hamisítványok, amelyeket 1817-ben készítettek. Lett erre, persze nagy felháborodás. A fiatal tudósra csak úgy záporozott a különféle szidalmak és vádak özöne! Masaryk — igaza tudatában — nyugodtan állta a támadások pergőtüzét. Szent meggyőződése volt hogy nemzetének a legnagyobb szolgálatot éppen azzal teszi, ha rászoktatja az igazságkeresésre, az igazsággal való bátor szembenézésre. Szerinte egy kis nép legfőbb támasza az igazság. Egy kis nép egy nagyobbal szemben csak az igazság, és az igazságosság alkalmazásával szerezhet érvényt akaratának.

Ha az igazság úgy kívánta, Masaryk — nem törődve a népszerűség elvesztésével — nemzete hibáit is feltárta. Nyíltan megmondta: „Én előttem az gondolat, hogy a cseheknek ki kelljen koldulni, ami az övék, iszonyatos. Némelyek, mivel hősök nem lehetnek, hát lakájok lesznek és lakájossággal segítenek magukon. Ha az ilyeneknél jellemnélküliségük iránt érdeklődünk, azt a feleletet kapjuk, hogy a gyöngé és kis nemzetek nem

segíthetnek magukon másképp, mint koldulással vagy csel-szövéssel”.

Az igazságért vívott harcai között egyik leggyönyörűbb az, amellyel az antiszemita csehekkel szállott szembe.

A múlt század utolsó tizedében az antiszemitizmus lángja Csehországban is nagy lobot vetett és különösen akkor csapott magasra, amikor egy cseh gyermek eltűnéséért a nép fantáziája a zsidókat tette felelőssé. Mint gyilkost egy Hilsner nevű zsidót bíróság elé is hurcoltak, azzal vádolva a szerencsétlent, hogy ő ölte meg a kérdéses gyermeket, húsvéti pászkához használva a vérét. A bíróság halálos ítéletei hozott. És Masaryk volt az a bátor férfiú, aki az ítélet ellen szót mert emelni és aki meggyőző érvekkel mutatott rá a rituális vád ostoba és tarthatatlan voltára, az igazságszerető ember határozottságával követelve a per revízióját.

Masaryk erről szóló könyve szokatlanul nagy érdeklődést és izgalmat váltott ki. A hatóság elrendelte az elkobzását, s a lelketlen izgatók által félrevezetett nép pedig nemzetárulónak, zsidóbérencnek bélyegezte Masarykot és feszítse meg-et kiállt rá. A reakciós sajtó előljárt az uszításban és a viszonyok odáig éleződtek, hogy az antiszemita diákság parázs tüntetéseket rendezett Masaryk ellen és egyidőre azt is megakadályozták, hogy Masaryk az egyetemen előadásokat tarthasson.

Ebből az időből maga Masaryk a következő kedves kis jelenetre emlékszik vissza:

„Egy napon váratlanul meglátogattott az apám. Mindjárt gondoltam, hogy Prágába való utazásának különös oka lehet. Ő azonban azon melegiben nem rukkolt ki velem, mégis addig szorongattam, míg aztán két nap múlva elárulta, hogy ő valami 200,000 forintot hallott, amit én a zsidóktól kaptam. Előtte teljesen érthetetlennek tetszett, hogy ezen pénzhírnek nincs semmi alapja és ugyancsak kellett erősítenem, míg elhitte, hogy minden kártérítés és ellenszolgáltatás nélkül vettem magamra az üldözést és zsidóbérencség gyanúját. Végre azonban mégis csak meggyőztem, ami ránézve minden esetre bizonyos csalódással járt, mert ő tulajdonképpen azért jött Prágába, hogy abból a pénzből valamit magával vigyen és az bizony édeskevés vigasztalás volt, hogy útiköltségét megtéríttem.”

Masaryk az igazságot akkor is ki mondja, ha az olyanok elevenjébe vág, akikkel nem ajánlatos kikezdeni.

A gazdagokról így ír:

„Nálunk, akárcsak Angliában és Amerikában, mindenki gazdag szeretne lenni. Ha ez sikerül, akkor a mi nábobjaink egyszerűen ráülnek pénzsákjaikra. Az amerikai és angliai gazdagok sokkal nemesebben és liberálisabban használják fel pénzüket. Például egyetemi alapítványokat és különböző emberbaráti intézményeket létesítenek. Ha nálunk valaki pár koronát ajándékoz valami közcélra, azért már azt kívánja, hogy a lapokban egekig kidicsérvék nagylelkűségét és ami még jellemzőbb, meg is kapja.” (Sajnos, nálunk magyaroknál ez különösen így van.)

Ahol az igazságot keresztre készületek feszíteni, ahol valakit, ha mindjárt idegent vagy éppen ellenfelét is, gonoszul, igazságtalanul el akartak veszíteni: Masaryk tiltakozó szavával azonnal ott volt. Egy zágrábi felségárulási per ártatlan vádlottjait is Masaryk mosta tisztára, egész Európa figyelmét és tiszteletét kiérdemelve bátor fellépésével.

Egy belgrádi egyetemi tanár 1910-ben így jellemezte Masarykot: „Életemben sem láttam olyan embert, mint Masaryk, aki egy igaz ügynek teljesen átadja magát, sőt az igazságért önfeláldozásra is kész. Egész tevékenységében a tudomány apostolának mutatkozik.”

Masaryk eszméi és tanai egészen átalakították a cseh közszellel. Lassan egy új nemzedék állott elő, amelynek a lelke át és át volt itatva Masaryk demokráciájától és független cseh nemzeti állam gondolatától. Még csend volt, Ausztria még nagy-nak látszott, a világháborúnak még az előszele sem fújt, de Masaryk agyában már ottfő Ausztria megdöntésének és a cseh önállóság kivívásának a terve. 1899. januárjában Kramárhoz intézett levelében a következőket írja: „Ti féltetek Ausztriától! Én nem. Palacky ezt mondotta: voltunk Ausztria előtt, leszünk utána is. Azonban ez Palackynál csak frázis. En viszont azt akarom, hogy ez valóság legyen.”

Masaryk szlovák szíve — mint már említettük — a szlovák nép sorsát is meleg szeretettel figyelte és irányította. Mindent elkövetett, hogy a cseh testvérnéphez való tartozandóság érzését a szlovákokban minél erősebben felkeltse. A százszor meg százszor elképzelt független cseh haza már ekkor a mai Csehszlovákia képeben jelent meg előtte.

És egyre nőtt előkelő külföldi barátai száma, akikben később pompás segítőtársakra talált. Masaryk 1884-ban kezdődő

közéleti működése 1914-ig, tehát kerek 30 évig, úgy tűnik fel, mint a cseh nemzeti függetlenség és önállóság kivívására való nagyszerű előkészület. A csehszlovák állameszme és az ember jogok e fáradhatatlan harcos katonája elsőrendű pionirmunkát végzett. Csehszlovákia még álomország volt, de civilruhás hadserege — benne minden cseh és sok szlovák — Masaryk toborzójára együtt állt és várta az indulási parancsot.

Es ez a parancs csakhamar elhangzott. Előbb, mint bárki is gondolhatta volna.

Masaryk a világháborúban. Csehszlovákia megszületése.

És most megint mese jön, gyerekek! Mese. De nem oly boldog és megható, mint amilyet a kis kocsisfiúról, meg a szurtos kovácsinasról mondtunk. Most csúnya rémítő, ördögi mesét fogtok hallani. Mi még benne voltunk, ti már csak úgy messziről rémüldöztök rajta.

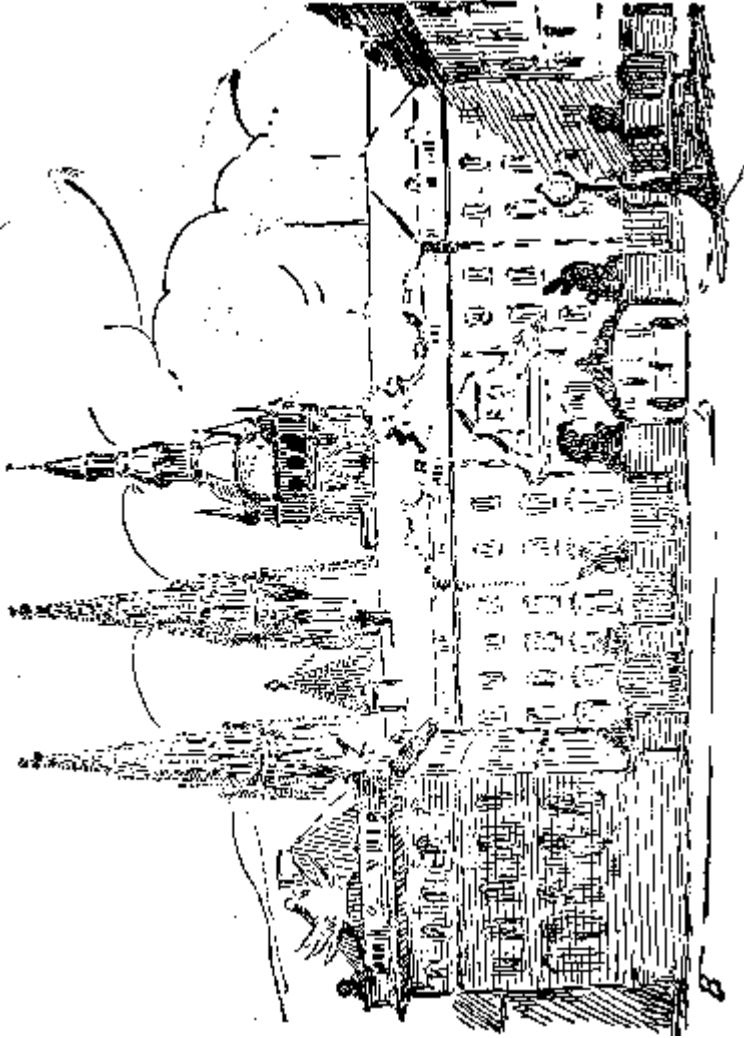
Előbb öltre ment két nemzet. Én ezt nem hagyom, én meg annak segítek, és jött a harmadik, meg a negyedik. Itt az alkalom, ütök egyet a szomszédomon, kiáltotta és beállt a verekedők sorába az ötödik. Nekem is hadd jusson valami, vélte és már kardot is rántott a hatodik. Ha már mindegyik ott van, én sem maradhatok el, állapította meg a hetedik, és lekapta válláról a puskát. Ha Európa háborúsdit játszhatik, én még jobban megengedhetem magamnak ezt a passziót, mondotta Amerika és ő is begyújtotta az ágyú kanócat. Kicsapott a tenger, megrendült a föld, lőporfüsttől lett fekete az ég, vakondok és giliszta helyett katona bujkált a kertek és mezők humusza alatt, naponként ezrével szakadtak darabokra a felnőtt fiúk, később az apák is, embervér öntözte és emberhús trágyázta a szántást, a dögkeselyűknek és a hollóknak a világ teremtése óta nem volt ilyen jó dolguk.

1914-et írtak. Azzal kezdődött a dolog, hogy Ausztria-Magyarország [elaggott császár-királya „mindent meggondolt és mindent megfontolt” és erre háborút kezdett Szerbia ellen. Európa két táborra oszlott. Ügy röpködtek a hadüzenetek, mint viharban a falevelek. Megindult a világháború.

Masaryk teljes tudatában volt, hogy ütött a cselekvés órája és hogy a szörnyű világégésből nemzete szabadságának, hazája függetlenségének kell kivirágoznia. De hogyan fogjon a felszabadító munkához? Tisztában volt vele, hogy minden elhátározás, minden kezdés százszor meg százszor latra vetendő, mert egyetlen elhamarkodott lépés rombadöntheti terveit és újabb bilincseket rakhat három század óta osztrák jármot hur-

coló népére. A nagy cél roppant óvatosságot és körültekintést kívánt.

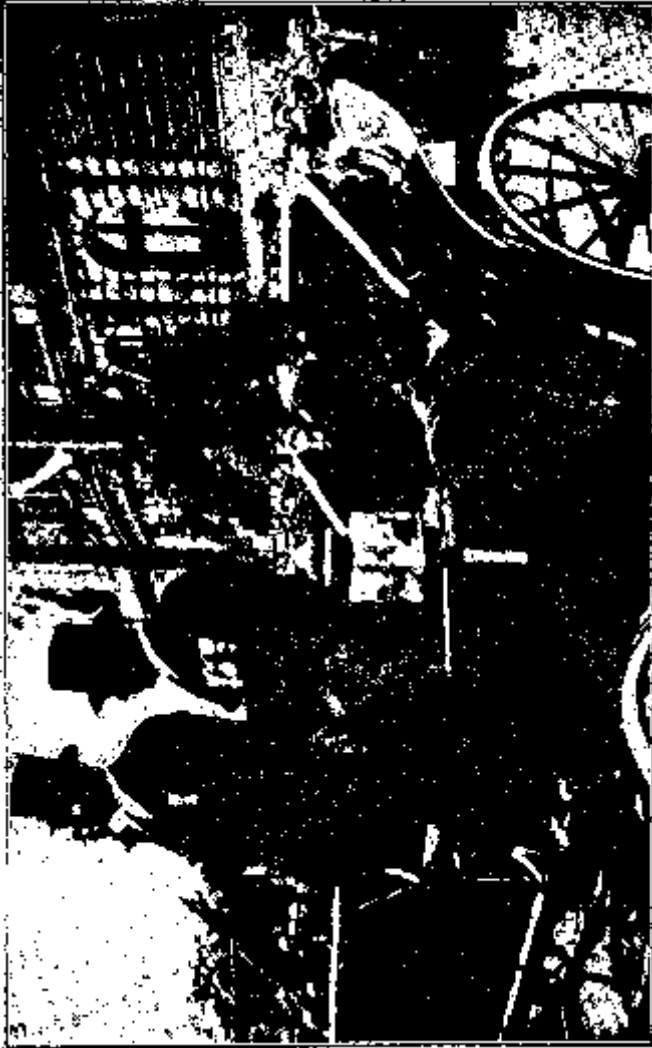
Erre az óvatosságra azért is szüksége volt, mert a cseh nemzet fiai már a mozgósításkor kifejezésre juttatták osztrák-

A prágai vár, ahol Masaryk me lakik.

ellenes érzelmüket, így aztán a katonai és a politikai hatóságok kezdettől fogva a legnagyobb figyelemmel kísérték a csehországi eseményeket. Még inkább a vezéreket. Elsősorban Masarykot. Masaryk azonban azon a címen, hogy a nála tartózkodó és már éppen hazakészülő amerikai sógornőjét elkíséri a rotterdami ki-

kötőig, szeptember közepén mégis kijuthatott Hollandiába, ahol angol és francia barátaival találkozott, akiktől a világpolitikai helyzetre vonatkozólag megbízható felvilágosításokat kapott, így

megtudta, hogy Anglia szerint a háború legalább 3—4 évig fog tartani, ami a cseh nemzeti vágyak valóra váltása szempontjából igen fontos, mert egy rövid háború alatt nem volna elég idő a külföldi közvélemény figyelmét a cseh nemzet felé fordítani. Masaryk Seton-Watson angol egyetemi tanár (Scotus Viator,

Csehszlovákiának ma is híres barátja) útján a nagyantánt vezetőinek először innen üzente meg a cseh nemzet háborús céljait: rajtalenni, hogy a központi hatalmak veszítsék el a háborút és ezzel a széthulló Ausztria romjain felépíteni a független csehszlovák államot.

Mire Masaryk Hollandiából visszatért, a csak tessék-lássék módon szolgáló cseh katonák üldözése a hadseregben javában folyt. A bebörtönzések egymást követték, sőt már az első kivégzések is megtörténtek. Már itt jegyezzük meg: a cseh katonák nem gyávaságból húzódtak a fronttól, vagy amennyiben mégis odaküldtek, adták meg magukat, hanem nemzeti érzésből, nemzetüknek való használni-akarásból. Osztrák katona és cseh hazafi: ez a kettő nem fért meg egy mundérban. A cseh katonák felette tragikus helyzetbe kerültek. Vagy jó katona, de hűtlen cseh, vagy pedig hűtlen katona, de jó cseh. A legtöbben közülök az utóbbit választották. A nemzeti érzés erősebb volt bennük minden más érzésnél. Nem első eset, de nem is utolsó.

Masaryk számot vetett magával. Könnyen ment. Neki csak egy útja lehetett. Nyakábavenni a világot, bejárni minden német-osztrákellenes országot, meggyőzni Rómát, Parist, Londont, Szentpétervárat, Amerikát a cseh szabadságtörekvések jogossága és hasznossága felől, minden követ megmozgatni és nem nyugodni addig, amíg a világháború vértengeréből ki nem emelkedik a független cseh állam, illetve a csehek és szlovákok közös hazája: Csehszlovákia. A körülményekkel és a kilátásokkal is számot vetett. Ez már nehezebben ment. De végül mégis arra a meggyőződésre jutott, hogy a világnak ezt a legnagyobb küzdelmét a francia-angol szövetség fogja megnyerni. Így a cseh nemzetnek erre a részre kell állnia.

Barátaival — elsősorban Benessel, Rasinnal, Veselyvel — közölte terveit, egymásközt kiosztva a szerepeket, ki hol marad, mit végez, hogyan folytatja a belföldi, hogyan a külföldi akciót, hozzálatott Olaszországba való kiutazása előkészítéséhez.

Kiutazott külföldre és Ausztriába ebben az életbe nem is tért vissza. Ő ugyan még visszajött, de akkorára már Ausztria ment a — megsemmisülésbe.

Azon az úton, amelyre most Masaryk lépett, a világ figyelmét és rokonszenvét ráfordítani egy elnyomott nép szomorú sorsára, már két nagy magyar is járt: Rákóczy Ferenc és Kossuth Lajos. Sajnos, ezek a mi hőseink kevesebb eredmény-

nyel. Érdekes: mindhárman nemzeti szabadságuk visszaállítására keresnek külföldi barátokat és ami még érdekesebb: mindhármójuknak a Habsburgokkal volt bajuk. Abban azonban annál inkább különböznek, hogy míg Rákóczy és Kossuth nem gyönyörködhetek a Habsburgok futásában, addig Masaryknak, ez a szerencse megadatott.

A legnagyobb és legmagasztosabb munka, amit ember végezhet: a honalapítás. A történelemben az ilyen emberek nőnek bele a legjobban. Például Árpád apánk nevét minden magyar gyerek ismeri. Masaryk is ezek közé a honalapítók közé tartozik. A hadiszerencse hozhatott volna akármit, ha nincs Masaryk harmincéves nevelő munkája, még a békében szerzett külföldi összeköttetései egész Európára kiterjedő hálózata s a háború alatt a csehszlovák ügy melletti apostoljárása: Csehszlovákia meg nem születik.

A háború éveiben Masaryk ismét mesehős lett. A tengerugró papucs egyik országból a másikba röpíti. Egy magyar mese egy bizonyos vérfüről emlékezik meg, amely minden zárat kinyit. Ilyen vérfű lehetett Masaryk birtokában is, mert egyetlen érintésére minden ajtó felpattan előtte. Képviselők, miniszterek, követek, köztársasági elnökök, királyok, cárok vezetnek be legbelsőbb szobájukba, leültetik a divánra és úgy kérdezik meg, hogy mijáratban van. Meghallgatják, szegiről-végére kikérdezik, így tudják meg az antant-államok vezető körei, hogy a csehek az ördögöt sem utálják annyira, mint Ausztriát, meg a Habsburg-császárokat, akik háromszáz év óta tartják őket elnyomásban. Régi szabadságukat e háború vérzivatarában szeretnék visszaszerezni. Ok készek az antant mellé állni, otthon gyöngíteni az államot, a fronton csak ímmel-ámmal harcolni és a fogságbaesett cseh és szlovák katonákból seregeket toborozni, amelyek az antant oldalán szállnak majd síkra. Mind ezért azt kívánják, hogy a nyugati hatalmak a békeszerződések során támasszák fel tetszhalálából a régi Csehországot, amelynek Morva és Szilézia is tartozéka volt és kapcsolják hozzá a szlováklakta földet is. Az új állam Csehszlovákia lenne. Demokratikus köztársaság, amely különös tiszteletben fogja tartani az emberi jogokat és teljes szabadságot biztosít a másnemzetiségű polgárai számára is.

Tetszett ez a beszéd mindenütt, mert hiszen öröm volt az ellenfél gyöngüléséről hallani és azt látni, hogy az ellenséges ol-

dalról egy egész ország egyszerre csak hozzájuk pártol. Mar-
kába csaptak Masaryknak és kész volt az alku. Egymásután
ígérték meg a hatalmak, hogy a Masaryk népét védőszárnyuk
alá veszik és gondjuk lesz rá, hogy Csehország megnövekedve
támadjon fel halottaiból.

A külföldi cseh propaganda napról-napra erősödött. A
különböző antant-államokban, sőt még Amerikában is folyóira-
tok és lapok indultak meg a cseh ügy szolgálatában. Ezek a
sajtótermékek fűzték össze az egyes országokban élő cseheket
és szlovákokat, közös elhatározásokra és célkitűzésekre vezetve.
Masaryk és társai a legkiválóbb francia és angol újságírókat
egymásután nyerték meg a csehszlovák tervek számára. Masaryk
— pedig ekkor már 65 éves volt — éjt-napot egybetéve dol-
gozott az országépítés érdekében. Rajta kívül Benes és Stefanik
voltak a külföldi propaganda vezetői. (A Stefanik sorsa igen
megindító. Az új állam megalakulása után mint kijelölt cseh-
szlovák hadügyminiszter Rómából repülőgépen igyekezett haza-
felé, de Bratislava (Pozsony) környékén lezuhant és szörnyet-
halt. Elve tehát nem léphetett felszabadított hazája földjére.)

A döntőszavú államférfiak között Briand francia miniszter-
elnök volt az első, aki a cseh törekvések jogosságát elismerte.
Masaryk tervei számára egy másik nagy barátot Wilsonban, az
Egyesült Államok elnökében talált, akinek szintén nagy része
\ van az önálló, független Csehszlovákia megteremtésében.

Londonban különösen megbecsülték Masarykot, aki számára
az ottani egyetemen külön katedrát állítottak fel. Előadásaival ha-
talmatlan politikai sikert aratott. A hallgatók soraiban ott voltak
az angol politikai élet legnagyobb nevei, a miniszterelnöktől kezdve.
Masaryk egyetemi tanszékéről azt hirdette, hogy a kis népeknek
is meg kell adni a jogot és lehetőséget arra, hogy önálló állami
életet éljenek. Es a kis népek önállóságáról ettől kezdve a hi-
vatalos körökben is mind többet kezdtek beszélni és írni és a
háború célját Középeurópa újjászervezésében jelölték meg.

Így erősödtek és terebélyesedtek Masaryk reménységei.

De még sok munka volt hátra.

Masaryk azonban a külföldön töltött négy esztendő alatt
a mesebeli „terülj asztalkám”-at is megtalálta. A propaganda cél-
jaira, majd a légiók használatára szükséges nagy pénzüsszege-
ket ugyanis hazulról s az amerikai csehektől és szlovákoktól

mint önkétes adományt, vagy a nyugati hatalmaktól mint nemzeti kölcsönt mindig elő tudta teremteni.

1918. nyarán a német, magyar és bolgár hadseregek — regébe illő hősi küzdelmek után — kezdtek megtorpanni. A kimerültség jelei egyre szaporodtak. Igaza lett a: angol államférfiúnak, aki mindjárt a kezdetekor megmondta: az nyeri meg a háborút, akinek tovább tart az aranya. A magyar fiúk még győzedelmesen nyomultak elő Olaszországban, de azért a közeli vég már előre vetette árnyékát.

(Itt említjük meg, a világháború folyama alatt Magyarország is többször kapott felhívást, hogy szakítson Ausztriával, kiáltssa ki az épségben meghagyott ország teljes függetlenségét és vonuljon haza a harcterről. Magyarország azonban erre nem volt kapható. Szépen cselekedett, de károsan. Magyar szokás szerint.)

A háború még állt, a központi hatalmak területe még teljes egészében meg volt, de azért Csehszlovákia már megszületett. A csehszlovák nemzeti tanács már csehszlovák kormányrá alakult át és Csehszlovákiát Franciaország, Anglia, az Egyesült Államok és Japán önálló állammak ismerték el.

Amilyen hosszan tartott a háború, olyan gyorsan omlott össze.

Németország, de különösen Ausztria-Magyarország tragédiája úgy pergett, mint egy gyors film.

Az osztrák uralom élete már csak vonaglás volt.

Október második felében a csehországi nemzeti tanács Kramár elnök vezetése alatt — Kramárt a háború folyamán halálra ítélték s csak a trónra lépő Károly királytól kapott kegyelmet — már mert nyíltan kiutazni Genfbe, hogy ott Benessel a további tennivalókra nézve megállapodjék. Ezen genfi találkozón lett végleges határozattá, hogy az új csehszlovák állam köztársaság lesz.

Október 28-án a cseh nemzet egy nagyszerű vértelen forradalomban Ausztriától elszakadt és független állammak jelentette ki magát.

(Érdekes és jellemző: október 28-án Prágában egész magyar ezredek voltak' állig felfegyverkezve és történtek is próbálkozások, hogy a csehek szabadságmozgalmát elnyomassák velük, de a magyar katonák erre nem vállalkoztak, sőt inkább örömmel nézték a boldogság mámorában úszó cseh nép szabadságünnepét.)

Ugyancsak október 28-án Túrócszentmártonban kimondják a szlovák nép csatlakozását a független Csehszlovákiához,

Október 30-án Prága kikiáltotta a köztársaságot és elnökké Masarykot választották meg.

Minden úgy történt, ahogy Masaryk akarta...

Ezekben a korszakalkotó napokban Masaryk, a nagy honalapító még Amerikában volt. Odament utána a kábelüzenet, hogy siessen haza és vegye kezébe a nagyrészt általa teremtett Csehszlovákia vezetését.

A hodonini kocsisfiút, a szurtos kovácsinast feltárulva várják a Hradsin királyi fényben fürdő termei...

Mintha mese volna!

Masaryk megérkezése

a felszabadított hazába.

Miután szíves búcsút vett Wilson elnöktől, a maga és a cseh *nemzet* nevében hálásan megköszönve Amerika támogatását, november 20-án déli 12 órakor Newyork kikötőjében hajóra szállt. Végre hazafelé...

Tengeri útja alatt újból végiggondolta az elmúlt esztendőök nagy harcát, de egyúttal már új terveket is szőtt a jövőre nézve.

A Masarykot hozó hajó nov. 29-én futott be London kikötőjébe, ahol katonai tiszteletadás emlékeztette arra, hogy államfő. Ugyanez történt a londoni pályaudvaron.

Dec. 7-én Parisba utazott, ahol első útja Poincaré köztársasági elnökhöz vezetett, akinek élőszóval mondott köszönetet Franciaország támogatásáért.

Parisból Olaszországba látogatott el Masaryk. Az olasz határon egy tábornok várt rá, aki a király üdvözlését és meghívását tolmácsolta. Páduában találkozott a két államfő.

December 20-án, egy pénteki napon érkezett Masaryk Ausztrián keresztül a független Csehszlovákia határára. Masarykhoz ugyancsak hozzászegődött a pénteki nap. Pénteken hagyta el a régi Ausztriát, pénteken történt a csehszlovák függetlenségi nyilatkozat és pont négy év után pénteken jött haza.

Masaryk aligha tartja szerencsétlennek a pénteki napot.

A 20-iki éjszakát, hogy a fővárosba nappal vonulhasson be, egy kis vasúti állomáson, Budejovicében töltötte. Prágába december 21-én futott be az Elnök vonata.

Masaryk szerencsésebb volt, mint Mózes, ő nemcsak megmutatta népének az ígéretföldjét, de rá is léphetett. A pályaudvaron százezerfönyi lelkes tömeg fogadta. A szabad Csehszlovákia szabad fiai. A szeretet és tisztelet minden elképzelhető jele ott ragyogott, lobogott, csüngött körülötte. Zászlódíszben ünnepelt az egész város és a *boldog nemzet* boldog fiai túlárado érzelmüknek egyetlen szóban adtak igazán méltó kifeje-

sést: Taticsek! (Apó). Találó név. Masaryk valóban igazi atyja, „jó apó”-ja lett az ő népének.

(Kossuthot is Kossuth-apánknak hívták. Ha öregén és diadalmasan ő is hazajöhetett volna, mint Masaryk, bizonyosan az ő neve is apó-ra változik).

Bevonulása után azonnal megjelent a nemzetgyűlés színe előtt és ünnepélyes ígéretet tett, hogy méltóságát a legjobb tudása és lelkiismerete szerint, a törvények alapján, a köztársaság és a nép üdvére fogja betölteni.

Azonban az örömök rózsái közé a szomorúság tövisei is odakerültek. Amikor feleségét az eskütel után a szanatóriumban meglátogatta, Masaryk G. Tamásné akkor már nem tudott örülni. Az ő ajkára nem jött több mosoly. Az ő számára már hiába elevenedett meg a mese. Előhalott, idegbeteg volt. Ötfeküdt a szenvedések ágyán.

Felesége betegségánál Masaryk már nem volt mesehős. Sehogysem tudta megtalálni a varázsigét, amellyel a nagyszerű asszonyt, a hozzá igazán méltó feleséget egészséges, boldog nőnek talpra állíthatta volna.

A győzedelmes forradalom áldozatot kívánt Masaryktól, a legnagyobbat, a legsúlyosabbat: lelke jobb felét, szentéletű, vértanúságot szenvedett, hűséges hitvestársát...

(Masarykné 1923. május 13-án halt meg.)

Itt említjük meg, hogy Masaryk szülei, akik számára a jó fiú anyagi gondoktól mentes, békés öregséget biztosított, késő aggságukban haltak meg. Kegyetlen játék volt a sorstól, hogy temetésükön nem lehetett jelen. Mikor anyját vitték ki a temetőbe, Oroszországban járt, mikor pedig pár évre rá, 1907-ben édes apja tért meg örök pihenőre, amerikai tanulmányúton volt.

A szanatóriumból a Hradsinba hajtatott az Elnök. Haza. A hodonini kocsislakás után királyi vár. Decembtr 21-ike volt. Éppen nevenapja. És nem tudott elaludni.

Rozzant kis viskóban sokszor nyugodtabb álom esik, mint fényes palotában...

Mit jelent Masaryk a magyarságra nézve?

Közel 12 éve áll Masaryk a köztársaság élén. Nagy lelkes és jóságos szíve sátorként borul föléje, hogy megvédelmezze a viszontagságok ellen és áldást harmatozzon reá. Csehszlovákia sorsa nem is lehetne megbízhatóbb kézben, mint az ő kezében. Háromszázéves tetszhalálából ő támasztotta fel ezt az államot,, nincs hát mit csodálkozni rajta, hogy olyan gondosan, féltve őrzi a szívéhez nőtt országnak egészségét és erkölcsét.

Hogy népe rajongó szeretettel kíséri minden léptét és úgy néz fel rá, mint valami szentre, egészen természetes, mert hiszen az ő neve és Csehszlovákia léte elválaszthatatlanul össze van forrva.

Masaryk már itt köztünk járva meghaladja az emberi mértéket és egészen bizonyos, hogyha időben és térben majd eltávozik tőlünk, alakja köré legendák szövődnek és élete történetét a mesék aranypora fogja beszitálni.

Hogy a cseheknek és szlovákoknak kijük és mijük Masaryk., arról már éppen eleget írtunk. Most pedig egy minket sokkal közelebről érdeklő más kérdést teszünk fel:

Milyen szerepet, milyen hivatást tölt be Masaryk a Csehszlovákiának jutott magyarság életében?

Röviden felelhetünk rá.

Masaryk a mi reménységünk kösziklája, a mi kisebbségi sorsunk mentsvára.

Ha miránk, magyarokra volna bízva, hogy a köztársaság élére elnököt tegyünk és bárkire eshetne választásunk, csak magyarra nem, — habozás nélkül Masaryk személyében kellene megállapodnunk.

Masaryk a magyarsággal szemben sok megértést és nem csekély vonzódást tanúsít. Atyja elmagyarosodott szlovák volt és ő maga is tud magyarul. A hozzá forduló magyarral csak magyarul beszél, magyar írásra csak magyar választ ad. És nemcsak az itteni magyarság sorsát viseli a szíven, hanem az

is igen kedves gondolata, hogy Magyarországot Csehszlovákiával' őszintén kibékítse és e két szomszédos, egymásra utalt államot zavartalan közös munkában lássa.

Szinte megható az a bizalom, amellyel a magyarság Másarykra tekint. Az igazságos Mátyás király kései utódját látja benne. A falusi magyar egyre várja, hogy egyszer áruhában betoppan hozzá; a hatalmaskodó bírót rövid utón lecsapja, a Szegények munkáját megnebecsülő urakat kapálni állítja, a fináncokat mérsékletre inti, a kánei mennyegzőt utánzó korcsmáros megregulázza és a Dudásék fiának csizmát vesz, mert jókor van még mezítláb járni.

Ha a falusi magyarnak valami nagy-nagy baja van, amin itthon már bajos segíteni, veszi a pennát és levelében istenigazában kiönti a szívét. Aztán ráírja az „atrecet”: T. c. Masaryk elnök úrnak, saját kezébe, utolsó posta Prága. Ha a Masarykhoz küldött magyar kérvényeket összegyűjtenék, minden évben egy-egy kis hegyet tennének ki. És minden levélre válasz jön,, szép és értelmes magyar írással. Hogy valamennyi kérvény nem úgy intéződik el, mint a küldője kívánta, nem Masaryk tehet róla. Masaryk, ha módjában volna, minden kérést teljesítene.

Mi Masarykban nemcsak a köztársaság elnökét látjuk, akit mindenestre tisztelet illet, hanem azt a gondviselésküldötte apostolt is, aki saját nemzete meggógyítása után az ideszakadt magyarság sebeit is befogja heggeszteni.

Volt nekünk egy öreg tanárunk. Ha két diák összeveszett,-vagy már éppen öltrement, rájuk parancsolt, hogy fogjanak kezet és csókolják meg egymást. Csúnya dolog a torzsalkodás! Akik együtt élnek, tartsanak is össze!

Masaryk apónak, a minden idők legnagyobb tanárjának is meg kell ezt tenni. Parancsoljon rá a csehekre és magyarokra,, hogy fogjanak kezet és csókolják meg egymást. Csúnya dolog, a torzsalkodás! Akik együttélnek, tartsanak is össze!

Masaryk Krisztus tanítványa és Krisztussal ő is kitarja a karját: Engedjétek hozzám jönni a kisdedeket!

Magyar gyerekek! Masaryk apó benneteket is szeret. Gondol veletek. Azt akarja, hogy erkölcsös, művelt, derék magyar embereknek és nőknek nevelkedjétek fel. Ő ízig-vérig a munka embere, így csak azt becsüli, aki dolgozik. Ha örömet akartok szerezni neki, akkor dolgozzatok. Ki-ki maga mesterségét folytassa. A libapásztor ügyeljen a libáira. A tanuló forgassa a köny-

vét. A nagyobb gyerek segítsen a szüleinek. De mindenki munkára. És minél korábban kezdve, mert amit Jancsi nem szokott, meg, János is csak ímmel-ámmal teszi. Masaryk szerint: sok ember kis munkájából tevődik össze egy boldog állam.

Március 7-e nagy ünnep. Ezen a napon tölti be Masaryk apó születése 80-ik évfordulóját.

Masarykot, az embert állítsuk magunk elé mintaképül! Utolérni lehetetlenség lesz ugyan, de gondoljunk arra, hogy az égboltozatra nemcsak nap kell, hanem apró csillagocskák is!

A mese vége.

Volt egyszer egy nagy birodalom. Egy százfejű sárkány uralkodott benne, akinek igen különös volt a neve. Úgy hívták, hogy Germania. Nemcsak egyes embereket, de egész országokat falt fel. Amelyik országot hirtelen nem tudta megenni, azt leigázta. Úgy szenvedett az ilyen, hogy ordítása az egész világot bejárta.

Egyszer egy olyan kis országra jött meg az étvágya, ahol igen derék, szorgalmas emberek laktak. Ebben az országban élt egy szegény urasági kocsis a feleségével. Egy düledező házikóban húzódtak meg és szeretettel nevelgették Tamás nevű kisfiukat.

Amikor Tamás 13 esztendő lett, világgá küldték a szülők, így került egy nagy városba, amelyet Bécsnek hívtak. Ez a város annak a birodalomnak feküdt a tőszomszédságában, amely fölött az a bizonyos Germania nevezetű sárkány uralkodott. A kis Tamásnak sehogysem tetszett, hogy a sárkány szolgáinál kell tartózkodnia, akik idegen nyelven beszéltek és visszatért a szülői házba. Otthon így szólt:

— Hej apám, anyám, kinnjártam a nagyvilágban, de nem álltam ott a sorom, mert Germania, a százfejű sárkány hatalma oda is elér és igen kínozza a derék embereket. Méginkább a szlovák gyerekeket. Ha egyszer nagy leszek, megölem.

Az apa és anya csendesén mosolyogtak és összesúgtak:

— Mit beszél a gyerek?

A kis Tamás pedig felcsapott kovácsinasnak. Amint egyszer szemet hozott, a keresztútnál összetalálkozott egy öreg emberrel, aki így szólt a gyerekekhez:

— Mit csinálsz, Tamás öcsém?

Tamás elmondta neki, hogy mit tett fel a fejében. Hogy ő bizony nem nyugszik addig, míg azt az embernyúzó sárkányt meg nem öli.

Az öreg megrázta a fejét:

— Fiam, azt a sárkányt kalapáccsal nem fogod tudni megölni, mert száz feje van. Ha egyet leütsz, új nő a helyébe. Ezt a sárkányt el kell gyöngíteni. Valami meleget kell rá lehellni, ettől megszédül. Az emberek szívében találd meg ezt a meleget. Onnan gyűjtsd lassankint össze. Aztán pedig kelj útra. Míg három hegyet és három völgyet el nem érsz, meg ne állj. Borzasztó erős fejedelmekre fogsz itt találni: kit cárnak hívnak, királynak, kit meg elnöknek. Ezek fognak majd segítségre lenni a sárkány elpusztításában.

Masaryk volt iskolatársai körében.

A kis Tamás hazament a keresztútról és elkezdte kérlelni a szüleit:

— Édes apám, édes anyám, engedjétek meg nekem, hogy hadd vegyem újra a nyakamba a világot. Meleget akarok gyűjteni emberszívekből. Tudományt.

Az apa elengedte, sőt áldását is ráadta, anyja csókolgatta, siratgatta, de azért összeszedte kevéske ruháját és pár pogácsát is betett a tarisznyájába.

Így került Tamás újra Bécs városába. Egyik iskolából a

másikba járt, rengeteget olvasott és többet éhezett, mint jóllakott. Másokat is megtanított sok szép dologra, amiért egy-egy ebédet és vacsorát adtak neki, meg néha egypár forintocskát is. Bizony igen sokszor kis kamarában füstölő lámpa mellett ülve virradt rá a reggel. Már hét nyelven tudott beszélni és írni és úgy megtanult, hogy aki olvasta, hol sirt, hol nevetett.

Azt is megtanulta, hogy Germania sárkány fejeit különböző nevekkal illetik: Hazugság, Irigység, Durvaság, Erőszak, Kegyetlenség, Álnokság. És hogy ezeket csak az tudja levágni, akinek szívében igazság, szeretet, becsületesség és a szabadságérzet adományai lakoznak.

Ekkor visszatért a hazájába és elkezdte keresni az olyan embereket, akiknek a szívében szintén ott éltek ezek az égi adományok. Azokba a szívekbe, amelyekben nem tudta megtalálni, megpróbálta becsepegtetni. Legtöbbször nem értették meg, félkegyelműnek tartották és kövekkel dobálták, meg kiköptek előtte. Tamás azonban nem csüggedt, mert akadtak olyanok, akik megértették a szándékát és nagy örömmel mellé álltak.

Egy napon a százfejű sárkány elhatározta, hogy meghódítja az egész világot. És harcba kezdett sok-sok országgal.

Ebben a pillanatban eszébe jutott Tamásnak az öreg ember, akivel a keresztútnál találkozott. Már ő maga is hajlottkorú lett, de azért megindult, hogy három hegyen és három völgyön át felkeresse azokat a nagyerejű embereket.

Hazaszerető, békés emberek éldegéltek a nagyerejű fejedelmek országaiban. Tamást szívesen fogadták. És mihelyt] szóba állt velük, mindjárt látta, hogy ezek azok a derék polgárok, akiknek igazság, szeretet és szabadságvágy lakozik a szívében. Ezekkel az erényekkel lehet legyőzni a sárkányt.

Tamás addig tárgyalt velük, míg megegyeztek, hogy egyesült erővel leverik a sárkányt és megszabadítják a sárkány által leigázott országokat. Tamás hazájából is jött sok-sok hős és együttesen nekitámadtak a sárkánynak.

Csak úgy hulltak a sárkányfejek. És egyszerre csak a harcmezőn holtan terült el a sárkány. Szolgái meg elbújtak a nagy lángok és fényességek elől, amelyek a Tamásék szívéből lövelltek elő.

Tamás azután visszatért kicsi hazájába, amely közben az ő harca folytán nagy lett és szabad.

Az ország fővárosa kitörő lelkesedéssel fogadta. Zászlók lengtek a feje felett, virágok hulltak az útjára. Az asszonyok és aggok sírtak, a férfiak szíve hangosan dobogott és a szülők boldogan mutogatták Tamást a gyermekeiknek:

— Ez az öreg ember tette szabaddá a hazát!

A visszatért hős, akinek homlokán az igazság, és becsületesség kettős csillaga ragyogott, nem *volt* senki más, mint — Masaryk Tamás, Masaryk apó!